

Paauglystės tarpsnio ribos

Kai kalbame apie kokį nors etapą, natūraliai kyla klausimas, kada jis prasideda ir kada baigiasi. Apibrėžti paauglystės pradžią kiek sudėtinga dėl to, kad reikia išskirti *biologinę* ir *psichologinę* paauglystės pradžią – net ne momentą, o tarpsnį. Mergaičių gyvenime biologinę paauglystės pradžią žymi aiškus faktas – pirmosios menstruacijos. Tai yra tas momentas, kai biologiškai mergaitė tampa moterimi, įgyja bent jau biologinį pagrindą pastoti ir gimdyti. Tačiau paaugliams būdingas elgesys prasideda nebūtinai kartu su tuo faktu – kartais anksčiau, kartais vėliau.

Čia kyla klausimas, kokie psichologiniai mechanizmai nulemia, kad vaikas tampa paaugliu. Pirmiausia reikėtų kalbėti apie žmogaus **vertybes**. Iki paauglystės pradžios didžiausi autoritetai, svarbiausi žmonės vaikui yra tėvai – pati artimiausia aplinka, kurioje jis auga, kurios elgesį kartoja, iš kurios vertybių formuoja savo vertybių sistemą.

Pažiūrėkime mokykloje į pradinukų elgesį – jie paskui savo mokytoją seka kaip žąsiukai paskui mamą žąsį. Bet ateina ketvirta klasė, ir nuo vienos mokytojos pereinama prie dalykinio mokymo sistemos: šis pereinamasis etapas tarsi simbolizuoja vieno neginčijamo, viską išmanančio autoriteto, kurį įkūnija pradinės mokyklos mokytoja, atsisakymą paauglio gyvenime.

Beje, keliomis kartomis anksčiau dalykinio mokymo pradžia būdavo penkta klasė – tai visai suprantama, nes tada ir paauglystė prasidėdavo vaikui sulaukus maždaug 12 metų. Dabar paauglystė prasideda gerokai anksčiau, o kartu su ja prasideda nauji gyvenimo būdą reguliuojantys psichologiniai mechanizmai. Paauglystės pradžia tiek psichologiniu, tiek biologiniu požiūriu paankstėjo maždaug dvejais trejais metais, palyginti su viena dviem ankstesnėmis kartomis. O įdomiausia, kad maždaug dešimčia metų tapo vėlesnė paauglystės pabaiga.

Atsakymas į klausimą, kada baigiasi paauglystė, nėra labai paprastas, bet suprantamas: ji baigiasi tuomet, kai priimama suaugusio žmogaus vertybių sistema, kurios pagrindinis dėsnis teigia, kad žmogus yra laisvas rinktis, bet atsako už savo pasirinkimą. Tai laisvės ir atsakomybės susijimas į vieną visumą, supratimas, kad tai yra dvi vienos monetos pusės. Mokėjimas prisiimti atsakomybę už savo sprendimus yra jau suaugusio žmogaus

Paauglystė baigiasi tuomet, kai priimama suaugusio žmogaus vertybių sistema.

požymis.

Be abejo, ir tarp suaugusiųjų galime matyti nemažai žmonių, kurie linkę visą atsakomybę suversti kitiems, aplinkybėms – esą kiti atsakingi už tai, kas man nutiko: ne už tai, ką *aš* padariau, o už tai, kas man *nutiko*. Manau, kad tai yra žmonių, taip ir nepasiekusių suaugystės, požymis. Paaugliški tvarkymosi su gyvenimu mechanizmai suaugusiojo gyvenime jau nebeveikia. Ir jeigu žmogus pradeda matyti, kad jis niekaip negali tų mechanizmų atsikratyti, reikia ieškoti pagalbos, nes tai reiškia, kad jo asmenybinės brandos procese įvyko kažkoks sutrikimas. Psichologijos knygų skaitymas, kalbėjimasis su draugais jau nepadės.

Vis dėlto dauguma žmonių iš paauglystės išauga. 1950–1970 metų kartos mergaičių paauglystė baigdavosi sulaukus 16–18, o šiuo metu merginos tampa suaugusios vidutiniškai 25 metų, vaikinai – 27-erių. Ir ne perkeltine, metaforiška prasme – tai rodo rimti tyrimai. Iš to galima daryti svarbiausią išvadą, kad paauglystės laikotarpis, anksčiau trukęs ne ilgiau kaip septynerius metus, tai yra maždaug nuo 12 iki 18–19 gyvenimo metų, prasitęsė iki penkiolikos ar net septyniolikos metų, nes prasideda maždaug nuo dešimties ir baigiasi sulaukus 25–27-erių. Vadinasi, tas laikotarpis, kai jaunas žmogus bręsta ir mokosi gyventi suaugusiųjų gyvenimą, tapo kur kas ilgesnis.

Šiais laikais nemažos dalies 18–20 metų žmonių biologinė branda būna nevisiškai pasibaigusi. Jų priimami sprendimai pakankamai intelektualūs, protas jau subrendęs, bet moralinių vertybių sistema dar nenusistovėjusi. Kur kas ilgiau ir sunkiau mokomasi prisiimti supratimą, ar pusė stiklinės (tik tiek – ne daugiau), kurią tau duoda gyvenimas, yra pustuštė ar puspilnė: kaip ją pavadinti, pasirinksi tik tu, ir nuo to priklausys, kaip gyvensi su savimi ir su kitais.

Sunku pasakyti, kas lemia tokį šiuolaikinių žmonių paauglystės ribų išsiplėtimą, bet tai iš tikrųjų yra visos Vakarų civilizacijos universalus procesas. Kam už tai tenka didesnė atsakomybė – ar visai socialinei aplinkai, ar patiems artimiausiems žmonėms, tėvams, sudėtinga atsakyti. Manau, kad neabejotinai prie to iš dalies prisideda paauglių tėvai. Mes norime savo vaikams gyvenimą padaryti lengvesnį negu tas, kokį gyvenome patys. Prisimename sunkias situacijas iš savo vaikystės, paauglystės ir norime savo vaiką nuo jų apsaugoti, tarsi bandom padėti pagalvėlę ant visų įmanomų akmenukų, ant kurių jis galėtų pargriūti. O tai reiškia, kad vaikas lėčiau mokosi eiti pats ir nepargriūti. Todėl jam šis kelias trunka ilgiau.

Dabartinis jaunimas vėlyvuoją paauglystės laikotarpiu jau gyvena aktyvų gyvenimą – tiek socialinį, tiek lytinį, bet neįsipareigoja ilgalaikiams santykiams, ir manau, kad tai visiškai adekvatus elgesys. Jie dar nepasiruošę tapti tėvais, jie dar tik ruošiasi tapti

suaugusiais.

Pusiau vaikas, pusiau suaug?s

Paauglystė visiems kelia daug problemų – ir patiems paaugliams, ir jų tėvams, ir mokytojams, ir visai aplinkai. Neretai kyla daug keblumų, kurie paskui nešami toliau į gyvenimą, jeigu tos problemos šiuo laikotarpiu lieka neišspręstos, arba atvirkščiai – būtent tada išmokstama spręsti problemas, ir tai padės jas spręsti visą tolesnį gyvenimą.

Mergaitė pradeda jausti, kad vis labiau tampa moterimi, kad keičiasi kūnas, prasideda hormonų audros ir jai sunku suprasti, kodėl kartais norisi verkti, kartais – siusti, o kartais nesinori nieko daryti. Tai iš tikrųjų labai smarkiai priklauso nuo hormonų, kurie intensyviai ieško naujos pusiausvyros jau moteriškame organizme. O mes juk esame *biopsichosocialinės* būtybės: biologinis lygmuo yra mūsų kūne vykstantys cheminiai fiziologiniai procesai, psichologinis – jausmai, mintys, vertybės, o socialinis lygmuo – tai mūsų sąveika su kitais žmonėmis, mūsų matymas, kas esame tarp kitų. Ir norim ar nenorim, visą laiką visi trys mūsų asmenybės lygmenys veikia vienu metu, taigi hormonų svyravimas neabejotinai daro įtaką mūsų gyvenimui.

Čia ir yra didžiausias paauglystės iššūkis: viena vertus, labai smarkiai keičiasi biologija, kita vertus, ima keistis ir psichologija. Iki 9–10 metų įsimylėjimai, praradimai, liūdesiai, nusivylimai nelabai dideli, dar vaikiški, o vėliau prasideda stiprios aistros, stiprūs geismai ir dideli nusivylimai. Paauglystė yra vienas žmogaus amžiaus tarpsnių, kai įvyksta nemažai **savižudybių**, nes elgesį motyvuojantys jausmai yra stiprūs, o protas, reguliuojantis elgesio pavidalus, stabdantis žmogų nuo pačiam sau pavojingų poelgių, dar nepakankamai subrendęs.

Suaugusieji, bendraudami su paaugliais, kartais labai sutrinka, kai, atrodo, taip protingai kalbėjęs žmogus staiga pasielgia kaip visiškas vaikas. Bet tai visiškai normalu, nes numatyti paauglio elgesį taip kaip suaugusiojo neįmanoma. Taip pat neįmanoma numatyti jo elgesio, kaip galima numatyti galimus vaiko poelgius. Suaugusiesiems visą laiką reikia taikytis, adaptuotis prie paauglio būsenos pokyčių, svyravimų, peršokimų nuo vienos būklės prie kitos.

Tėvams atrodo, jog tuo vaiko amžiaus tarpsniu reikia imtis kokių nors ypatingų priemonių, kad sulaikytų jį nuo įvairiausių baisybių. Išties yra pavojų. Pirmiausia – daugumai tėvų labai baisus **narkotikų** pavojus. Tačiau priklausomybių ištakos siekia ir vaikystę. Paauglys puola prie narkotikų tuomet, kai gyvenimas jam yra per sunkus.

Jis nori išeiti į kitą realybę ir narkotikai duoda patį paprasčiausią, lengviausią – cheminį būdą tai padaryti. Bėda ta, kad tai jokia išeitis. Jam atrodo, kad tai išeitis, bet tai išeitis į sapnų pasaulį.

Paauglys puola prie narkotikų tuomet, kai gyvenimas jam yra per sunkus. Jis nori išeiti į kitą realybę.

Poreikis šitaip pabėgti nuo problemų dažniausiai atsiranda tiems paaugliams, kurie neturi normalių *krizių įveikimo mechanizmų*, nėra išsiugdę *atsparumo* (angl. *resilience*) – mokėjimo atsilaikyti, kai gyvenimas muša. Tas mokėjimas atsilaikyti priklauso nuo tėvų duotų pavyzdžių: kaip jie patys atsilaiko patirdami gyvenimo smūgius, kaip išgyvena nesėkmes, kaip vaikui parodo, ką daryti jai ištikus. O padaryti galima labai daug, pavyzdžiui, galima pasakyti: „Taip, čia nepasisėkė, bet kitur pasiseks.“ Arba: „Nesėkmė? Viskas puiku, tu pabandei.“ Gal verta prisiminti ir lietuvišką patarlę: „Stiprus ne tas, kuris muša, o tas, kuris atlaiko.“

Paauglių elgesys yra sunkiai apskaičiuojamas ir kartais jie elgiasi panašiai kaip diagnozuojamų asmenybės sutrikimų turintys suaugusieji. Bet paauglystėje tai yra norma, paaugliai iš tikrųjų nestabilūs,

Paauglių elgesys yra sunkiai apskaičiuojamas ir kartais jie elgiasi panašiai kaip diagnozuojamų asmenybės sutrikimų turintys suaugusieji.

neprognozuojami ir negali numatyti patys savo veiksmų. Jie impulsyvūs, jeigu jiems ko nors norisi, tai čia pat ir iš karto, o jeigu nėra, tai ir nereikia.

Bet visa tai yra suaugusiojo asmenybės

formavimosi procesas. Paauglio asmenybė iš

tikrųjų neturi savo specifikos, išskyrus vieną ypatybę, – tai vaikiškų ir suaugusiųjų asmenybės komponentų mozaika. Per paauglystės procesą vaikiškųjų komponentų darosi vis mažiau, o suaugusiųjų savybių vis daugiau. Tai kelias nuo vaiko iki suaugusiojo gyvenimo: vaiko ir suaugusio žmogaus gyvenimo dalys kaip mozaikos akmenėliai bendrame paveiksle po truputį keičiasi. Todėl tikėtis kokio nors nuoseklumo, atkaklumo, kantrybės, kuri jau turėtų būti būdinga suaugusiajam, iš šitų jaunų žmonių turbūt nelabai vertėtų. Manychiau, jiems tenka bandyti, daryti klaidas, nudegti nuo jų – svarbiausia, kad tai nesukeltų tragiškų pasekmių.

Didžiausia bėda, kuri gali atsitikti, – tai apskritai viso gyvenimo vertybių atmetimas, sumenkinimas – neva viskas yra niekas. Viskas galima ir niekas nesvarbu, esą gyvenimas trumpas. Šitaip žmogus praranda gyvenimo prasmę: ne tikslą, – tikslų galima susikurti pačiam, – o prasmę, ant kurios stato savo gyvenimą. Tada gyvenimas tampa beprasmis, vienkartinis, o gyvenimas nėra vienkartinis. Gyvenimą turėtume gyventi tam, kad po mūsų kažkas liktų.

Prieš Dešimt Dievo įsakymų?

Pirmas paauglio bruožas yra tai, kad jis ima *kritiškai žiūrėti į ankstesnius autoritetus*. Iki tol tėvų autoritetas vaikui neabejotinas, jie yra tarsi švytinčios dieviškos figūros vaiko gyvenime, o prasidėjus paauglystei prasideda analizavimas. Paauglys ima klausyti, ką tėvai sako, ir lyginti su tuo, ką jie daro.

Visus mus auklėjo pagal Dešimt Dievo įsakymų, nesvarbu, kaip jie būtų vadinami – jie visose kultūrose tie patys. Mes esame krikščioniškos kultūros šalis, ir tai yra moralės kodeksas, pagal kurį auklėjame savo vaikus. Tačiau jeigu pažiūrėtume į savo pačių gyvenimą – kas iš mūsų gyvename pagal visus Dešimt Dievo įsakymų? Atsakymas į šį klausimą reiškia, kad savo vaikams duodame dvejopą žinią: viena vertus – labai teisingus žodžius, kita vertus – nelabai teisingą elgesį. Kiek, koku mastu jis nukrypsta nuo tų žodžių, jau atskira kalba, bet mažas vaikas neanalizuoja šitų dalykų, nebent tai būtų labai sunki, traumuojanti patirtis, bet tai jau sudėtingesni atvejai.

Reikia nepamiršti, kad mūsų kultūroje traumų vaikams ir paaugliams tikrai užtenka: net nedarydami nieko itin bloga, tiesiog savo, suaugusiųjų, gyvenime priimdami tam tikrus sprendimus, neišvengiamai darome vaikams įtaką – pavyzdžiui, didelei daliai vaikų ir paauglių tenka išgyventi tėvų skyrybas, o tai, deja, vaikui ir paaugliui yra ypač traumuojanti patirtis.

Pamatę, kad tėvų elgesys skiriasi nuo žodžių, paaugliai pradeda jaustis pakankamai dideli, kaip jie patys tokiais atvejais sako, ir leidžiasi į ieškojimus – o gal ir jiems gyvenimas leis elgtis ne taip, kaip tėvai sakė, o taip, kaip tėvai darė. Ir pirmas toks, sakyčiau, archetipinis požymis, kad prasideda paauglystė, yra noras pažeisti kurį nors iš Dešimties Dievo įsakymų.

Pirmas archetipinis požymis, kad prasideda paauglystė, yra noras pažeisti kurį nors iš Dešimties Dievo įsakymų.

Lengviausiai, paaugliui visai nesunkiai priinamais būdais pažeidžiamas įsakymas „Nevok“. Todėl paauglystėje ir bandome vogti. Kai apie tai paklausiu suaugusios savo auditorijos – studentų ir vyresnių žmonių, ne visi tai prisimena, maždaug trečdalis, retesniais atvejais – pusė, bet realiai visi paauglystėje esame ką nors pavogę: ar monetų iš mamos piniginės, ar obuolių iš kaimyno sodo.

Esmė yra ta, kad mes norime išbandyti tokį elgesį, kuris pažeidžia žodžiais sakomas visuotines moralės nuostatas. Tačiau arba gyvenimas mus už tai nubaudžia, arba mes patys save nubaudžiame, nes žinome, kad iš tiesų tai negerai. Nors matome, kad ir kiti taip daro, bet žinome, kad jie daro negerai ir mes negerai darome. Mus ima graužti sąžinė.

Sąžinė yra labai svarbi socialinių santykių reguliavimo priemonė. Sąžinė, arba, kaip sako psichoanalitikai, superego, yra ta mūsų asmenybės dalis, kuri socialinėse situacijose nesąmoningai reaguoja į tai, kaip mes elgiamės su kitais. Šiuo metu padaryta įdomių tyrimų (įdomu, kad ne psichologijos, o ekonomikos srityje), kokia žaidimo strategija labiausiai apsimoka, kai reikia rizikuoti: ar padedant kitam žaidimo dalyviui, ar konkuruojant su juo. Ir pasirodė, kad *bendradarbiavimas apsimoka labiau*. Finansiškai – tiesiogine prasme – gaunamas pelnas iš to, kad draugaujama su kitais. Ne kovojuama, o draugaujama. Taigi tyrimai rodo, kad gyvenimas nėra vien pagal Darwiną vykstantis procesas: čia išgyvena ne stipriausieji, o sugebantys bendradarbiauti. Bet tai nėra taip paprasta ir lengva.

Žinoma, į paauglystę atsineštos vertybės nevysiškai pamiršamos. Tėvų gyvenimo moralinis pagrindas, elgesys vieno su kitu ar aplinkiniais tikrai atsinešamas į paauglystę – paauglys yra jau kai ko išmokęs, jis nėra tuščias lapas. Bet paauglystėje jis toliau mokosi – kažko kito. Mums, suaugusiems žmonėms, svarbu mokėti pripažinti, kad paauglys mokosi ne tik iš mūsų, jis mokosi ir iš kitų, perima kitus dalykus iš aplink jį vykstančio gyvenimo. Tie dalykai mums gali būti net visai svetimi, bet jie yra.

Savivertys pamatas

Baigiasi ankstyvoji vaikystė, ir svarbiausi tampa nebe ankstesnių autoritetų, o bendraamžių vertinimai, stengiamasi jiems patikti bet kokia kaina. Neretai šis noras būna susijęs su vaikystėje išugdyta netikrąja savastimi: manau, kad didelės dalies mūsų mergaičių idealas – modelio, manekenės profesija – yra paremtas būtent noru patikti kitiems, nebūti tuo, kas esi, ne realizuoti savo sugebėjimus, o patikti ir įtikti kitų skoniui.

Per paauglystės laikotarpį žmogui turi susiformuoti savo, kaip suaugusiojo, vertės pojūtis: iš ko susideda mano vertė, kuo čia, gyvenime, aš esu svarbus. Pažiūrėję į merginų paauglystės tarpsnį, aiškiai pamatytume, kad šia prasme mūsų kultūra yra kiek arčiau Rytų, o ne Vakarų: lietuviškoje kultūroje **grožis** yra labai svarbus moters vertės komponentas.

Tai iš tiesų įaugę į mūsų kultūrą. Tarkim, amerikiečių kultūroje yra gerokai kitaip. Savo grožį daugiausia afišuoja ekrano ir scenos garsenybės, o kasdieniame gyvenime moterys stengiasi kone paslėpti savo moteriškumą.

Lietuviškoje kultūroje grožis yra labai svarbus moters vertės komponentas.

Prieš 40–50 metų prasidėjusi unisex mada nemirė, tebegyvuoja iki šiol ir seksualumo, grožio demonstravimas kai kuriose kultūrose labai pasikeitęs. Tačiau mes gyvename čia, kalbame apie Lietuvos terpę. Ir amerikiečiai, atvažiavę į Lietuvą, dažnai stebisi, kodėl mūsų merginos kasdien vaikšto aukštakulniais batais, juk tai gadina kojas, luošina, bet mūsų merginoms tai gali sakyti kiek nori – jos nieko nenori girdėti.

Kokia yra grožio funkcija? Pirmiausia jis atlieka *biologinę* funkciją, t. y. atkreipiamas kuo didesnio galimų partnerių skaičiaus dėmesys: kuo daugiau vaikinų atkreips į merginą dėmesį, tuo didesnę ji turės pasirinkimą. Biologiškai tai suprantama, psichologiškai irgi galima suprasti: grožis yra vertybė, o dėmesys yra grožio įrodymas. Mergina grožį paverčia savo vertės pagrindu. Bet čia slypi spąstai: jeigu savivertė paremta kitų žmonių vertinimu, labai lengva patekti į tokią terpę, kurioje tave du trys prastai įvertins, ir savivertė smarkiai nukentės.

Mes dažnai paliekame kitiems nustatyti, kuo mes vertingi – tada ir prasideda konkuravimas. Liaudies „išmintis“ sako, kad *draugystės tarp moterų negali būti*: kad ir kiek jos draugautų, galų gale žiūrės, kaip vienai kitą nustumti. Ar tai tiesa, nežinau – net ir tokių tyrimų atlikti neįmanoma, nes reikėtų tirti viso gyvenimo ryšį tarp moterų ir žiūrėti, kas ten iš tikrųjų darosi. Aš manau truputį kitaip, negu sako toji „liaudies išmintis“ – kad kiekviename iš mūsų yra ir meilės, ir pavydo, ir neapykantos. Ir kiekvienas santykis yra dvejopas, jame yra visko. Todėl svarbiausia ne tai, kad jis būtų grynas, švarus ir nesuterštas (juk net saulė turi dėmių), o kad mes aiškiai suvoktume to santykio sudėtingumą, matytume, kad jame yra visko, tik vieno arba kito daugiau.

Kuo mergaitės paauglystėje konkuruoja? Tai gali būti figūra, papuošalai, jos gali tarpusavyje varžytis, kuri turės daugiau berniukų, daugiau partnerių šokiuose – trumpai tariant, yra daugybė *išorinių* konkurencijos priemonių.

Jeigu savivertė paremta kitų žmonių vertinimu, labai lengva patekti į tokią terpę, kurioje tave du trys prastai įvertins, ir savivertė smarkiai nukentės.

Mūsų kultūroje labai daug merginų eina išorinio grožio tobulinimo keliu, deda tam daugybę pastangų. Prie to prisideda ir viešoji erdvė – užtenka tiesiog panaršyti interneto portalus, ir iškart pamatysime, kokia ten liejasi lavina patarimų, kaip suliesėti per porą savaičių, kaip paruošti pilvuką vasarai. Išorinio vaizdo kūrimas iš tikrųjų yra virtęs epidemija.

Mokyklose galima pastebėti, kaip paauglės stengiasi aplinkiniams patikti savo išvaizda, kaip nors išsiskirti. Klasėse vyksta įvairiausių *psichologinių grupinių procesų*: susidaro viena su kita kovojančios grupelės ir pirmiausia jos menkina būtent tai, kuo nori būti vertinga kuri nors priešiškos grupelės atstovė. O sukritikuoti, sumenkinti, pažeminti naudojantis išoriniais, išvaizdos komponentais labai lengva ir paprasta. Kabinamos tokios etiketės kaip „ilganosė“, „rudaplaukė“, „stora“ – nesvarbu, stora ar ne stora, bet vis tiek stora, nes tai etiketė. Tyrimai rodo, kad storumas, tai yra apkūnumas, vaikų kolektyve yra diskriminacijos priežastis nuo maždaug ketverių metų, o mokykloje apkūnesniems vaikams tikra kančia, nes tai lengviausias požymis išskirti ir padaryti atstumtuoju, kuris dėl visko kaltas. Su visais šiais dalykais paauglės susiduria eidamos į suaugusiųjų gyvenimą.

Mokykloje apkūnesniems vaikams tikra kančia, nes tai lengviausias požymis išskirti ir padaryti atstumtuoju, kuris dėl visko kaltas.

Kai kurios paauglės ima prieš šitai protestuoti – pradeda elgtis atvirkščiai, visiškai nekreipia dėmesio į išorinius dalykus. Įlenda į mokslus, susitelkia į kokius nors kitus rezultatus ir iškrinta iš tam tikro žaidimo. Bet kartu jos visą laiką viduje turi abejonę: o kas vyksta toje sferoje, į kurią aš visai nekreipiu dėmesio, kuri man „nerūpi“? O iš tikrųjų rūpi – svarbiausias, bazinis moterų ryšių tikslas yra sukurti šeimą, gimdyti vaikus ir juos išauginti. Čia prasideda merginų santykiai ne tik su merginomis, bet ir su vaikinais.

Tame pačiame amžiuje, kuriame jos ieško partnerių, vaikinų tikslas yra visiškai kitoks. Jų tikslas yra *pasilinksminti, įgyti patirties*, koku nors būdu pasirodyti prieš kitus savo bendraamžius, koks aš kietas. Ir merginos skrenda į tuos ryškiai šviečiančius žiburėlius ir nudega nuo tos ugnies. Kartais berniukai, prisižiūrėję pornografinių filmų, pirmiausia siekia sekso ir mergaitei tenka spręsti, nori ji to ar nenori. Tie sprendimai daugeliu atvejų būna paremti ne protu, o emocijomis, ir tai gali sukelti tolesnių didelių problemų.

Svarbu ne tik kokią proporcijos dalį asmenybėje sudaro noras patikti kitiems, bet ir tai, kuo siekiama patikti. Juk grožis – tai toks trūkumas, kuris be jokių pastangų,

natūraliai praeina su amžiumi. O mūsų asmeninės savybės, mūsų vidinis turtas, tai, kas esame iš tikrųjų, – ne tik lieka, bet ir didėja su patirtimi, su išsilavinimu, apsiskaitymu. Nors žodis

Grožis – tai toks trūkumas, kuris be jokių pastangų, natūraliai praeina su amžiumi.

„apsiskaitymas“ pastaruoju metu skamba gana archajiškai, vis dėlto manau, kad gyvybiškai būtina mokėti, išmanyti bazinius dalykus.

Savo studentams esu sukūres džentelmenišką sąrašą knygų, kurias reikia perskaityti, kad galėtum laikyti save inteligentu. Mano manymu, visa Europos kultūra stovi ant trijų banginių: Šventojo Rašto, graikų mitologijos bei Romos istorijos ir teisės. Be šių trijų dalykų pažinimo laikyti save kultūringu, apsiskaičiusiu europiečiu nelabai pavyks. Skaitydami bet kokią kitą, tarkim, grožinę, literatūrą, visuomet rasime daugybę aliuzijų, nuorodų, kartais nesąmoningai įterptų metaforų ar simbolių iš tų trijų mano minėtų pagrindinių mūsų kultūros šaltinių. Ir visus tris reikia būti paskaičius, kitaip negausi esminių, būtiniausių žinių. Žiūrėdamas filmus apie kokius nors graikų herojus tikrai nepažinsi graikų mitologijos – reikia skaityti. Ir ne mokyklinius skaitinius, o gerokai platesnę literatūrą. Lygiai taip pat reikia bent vieną kartą perskaityti Šventąjį Raštą. Kaip reikia susipažinti ir su Romos istorija bei Romos teise – suvokti, įsisąmoninti bent jau esminius pagrindus.

Toliau jau galima skaityti kitas knygas, žiūrėti filmus, spektaklius ir t. t. Mes, išaugę sovietmečiu, žiūrėdami, pavyzdžiui, Pasolinio, Fellinio ar Bergmanno filmus, iš tikrųjų matėme visai ne tai, ką norėjo parodyti jų kūrėjai, nes tie filmai statyti kitoje kultūroje. Tų filmų statytojai turėjo visai kitokį suvokimą, kaip žiūrovai turėtų suprasti jų aliuzijas, metaforas ir simbolius, – jie kūrė kitai publikai. Mes, atkirsti nuo Vakarų, visiškai neturėjome pagrindo, kuriuo remiantis galima suprasti tikrąją tų filmų prasmę.

Kai pradėjau skaityti užsienio rašytojų kūrinius iš pradžių lenkiškai (lenkų kalba anuomet buvo prieinama kur kas daugiau europinės literatūros negu lietuvių ar rusų), paskui – kitomis kalbomis, pamačiau, kad nesuprantu teksto, nesuvokiu metaforų. Turėjau perskaityti minėtus bazinius dalykus, kad pagaliau pradėčiau suvokti, apie ką kalbama Europos grožinėje literatūroje.

Paauglystėje, kai ieškome pirmosios meilės, pirmojo partnerio, labai svarbus išorinis patikimas. Ar jis ir toliau liks pirmas ir vienintelis kriterijus, pagal kurį žmogus renkasi porą, jau, kaip sakoma, priklauso nuo to, ant ko pataikysi. Gali būti, kad vienam visą

gyvenimą to ir užteks, o kitam greičiausiai nebeužteks. Ateis laikas, kai pradės rūpėti, kas yra viduje. Čia labai svarbu mokėjimas kiekvienam pasakyti, kas aš esu, ant kokio pagrindo stoviu, kur yra mano teritorija ir ką savo teritorijoje aš darau, kas aš galiu būti tau ir galbūt mūsų būsimiems vaikams. Ne *patikti*, o *būti*.

Pirmoji meilė?

Paauglystėje prasideda tam tikri socialiniai procesai, kurie kartu yra ir biologiniai bei psichologiniai: įsimylima. Iš pradžių labai romantiškai, dažnai tik dūsaujant, raustant, bet nieko nedarant. Paskui po truputį prasideda aktyvesnis bendravimas, o kartu – ir bėdos dėl to, kad pirmieji romantiški ryšiai greičiausiai nutrūks, nesitęs amžinai. O juk lūkestis ir tikėjimas yra visai kitas: tas, kuriam skirti jausmai, svajonėse yra tas vienintelis, pats geriausias, reikalingas kaip oras. Ir praradimo, išsiskyrimo skausmas būna didžiulis.

Negana to, mergaičių ir berniukų brendimo tempas akivaizdžiai skiriasi. Kaip patys matome ir kaip rodo tyrimų rezultatai, vaikinai iš paauglystės išeina vėliau, be to, ir jų gyvenimo tikslai, rūpesčiai, siekiai socialiniame gyvenime yra visai kitokie negu merginų.

Kaip jau sakėme, tyrimai rodo, kad nuo pat gyvenimo pradžios mergaitės linkusios ieškoti ryšių. Jeigu jos gauna kelis žaisliukus, tai pradeda žaisti namus, kurti santykius tarp žaidimo personažų. O berniukas, gavęs kelis žaisliukus, pradeda juos ardyti ir žiūrėti, kas ten, viduje, nori išsiaiškinti, kaip žaislas juda, jam įdomi judėjimo priežastis. Ir tai nėra nei blogai, nei gerai, tiesiog tam tikrais atžvilgiais skirtingas mergaičių ir berniukų pasaulio matymas ir siekiai šiame pasaulyje susiduria patiriant pirmuosius įsimylėjimus, todėl šie santykiai dažniausiai būna labai sudėtingi.

Įvairioje literatūroje randame daugybę liudijimų, kaip įsimylima „pačius pačiausius“ klasėje. O dažniausiai tie išrinktieji patys renkasi labai paviršutiniškai. „Pačiais pačiausiais“ dažniausia tampa tie, kuriuos galime gražiai pavadinti narcizais, kuriems nepaprastai svarbu būti populiariems, išskirtiniams, matomiems, pripažįstamiems. Jie deda visas pastangas, kad tokie būtų. Bet kartu jie neturi savybių, kurios padeda suvokti kitą žmogų, jie tik patys rodosi ir pučiasi. Noras patikti tokiam vaikinui, jo įsimylėjimas mergaitei, kuri yra kiek gilesnė, turiningesnė, gali būti didelė tragedija. Juk į ją žiūrima tik paviršutiniškai.

Mergaitėms nuo pat gyvenimo pradžios svarbiausia yra santykiai, todėl jos jautriausios būtent santykių sferoje.

Ir čia reikia iširti dvi santykių rūšis: santykius tarp mergaičių ir santykius tarp mergaičių ir berniukų. Tarp mergaičių, be abejonės, gali būti dvi santykių rūšys: arba konkurencija, arba draugystė. Tam tikrais atvejais gali būti meilė ir net lytiniai santykiai, bet tai yra mažoji santykių tarp mergaičių, moterų dalis.

Lytinė orientacija formuojasi anksčiau, ne paauglystėje, ji tik pasireiškia paauglystėje. Tai biologiniai dalykai, kurių beveik niekaip negalime paveikti. Iš smalsumo, dėl pamėginimo intymiai bendrauti su tos pačios lyties žmonėmis homoseksualu netampama – pabandęs žmogus tik įsitikina, kad yra ne tos orientacijos, o jeigu jis yra tos orientacijos, tai jis tiesiog save suranda. Ir dėl to reiktų ne liūdėti, o džiaugtis. Homoseksualaus žmogaus tėvai turi išmokyti priimti šitą tiesą. Tiesiog priimti, kad jis yra toks. Labai nemažai daliai tėvų tai yra tragedija. Bet čia jau ne paauglių darbas, jie savo tėvų neišmokys. Čia jau tėvams reikia ieškoti pagalbos, o ne mėginti „perauklėti“ vaikus.

Galime prisiminti vieną labai paprastą dalyką: statistika rodo, kad beveik niekas nesusituokia su savo pirmąja meile. Vadinasi, šis ryšys mums yra tam tikras būdas kaupti patirtį – tai laikotarpis, per kurį iš tiesų išgyvename labai gražius, pakylėtus jausmus. Bet kartu išgyvename ir labai didelius nusivylimus, kurie kartais gali sukelti labai tragiškų pasekmių, net pastūmėti į savižudybę. Viena dažniausių neigiamų pasekmių – per ankstyvas nėštumas ir abortas, ir čia tikrai galima merginai daug ką patarti ir kiek įmanoma padėti.

Be abejo, geriausias gydymas – profilaktika, tai yra pirmiausia reikėtų jauną merginą išmokyti nepastoti. Deja, mūsų kultūroje kol kas apie paauglių nėštumo profilaktiką beveik nekalbama, nors įrodyta, kad su juo susijęs gerokai didesnis apsigimimų skaičius, kur kas dažnesnės pačių merginų sveikatos komplikacijos, sugriūva ir jų socialinis gyvenimas.

Nors jausmas mylimam žmogui labai audringas ir gilus, stiprus, vargu ar jis bus tas, su kuriuo ji nugyvens visą gyvenimą, kuris norės būti jos vaikų tėvas ir juos kartu auginti. Žinoma, ir taip atsitinka, nieko nereikėtų absoliutinti, bet vis dėlto tokie atvejai sudaro menkutį procentą.

Mergaitėms nuo pat gyvenimo pradžios svarbiausia yra santykiai, todėl jos jautriausios būtent santykių sferoje.

Iš smalsumo, dėl pamėginimo intymiai bendrauti su tos pačios lyties žmonėmis homoseksualu netampama.

Statistika rodo, kad beveik niekas nesusituokia su savo pirmąja meile.

Kaip padėti seksualiai aktyviems paaugliams

Visai neseniai išgirdau įdomų jaunų mamų pokalbį apie paaugusias savo dukras. Apie vienuoliktus, dvyliktus, tryliktus metus joms pasidaro ypač įdomūs ir svarbūs seksualiniai klausimai. Ieškomamos atsakymų jos landžioja į internetą, žiūri visokiausius filmus, skaito straipsnius. Tas nedidelis būrelis jaunų moterų, kalbėdamas tarpusavyje, vis dėlto prisiminė, kad daugelis jų pačios apie dvyliktuosius tryliktuosius metus taip pat buvo ypač susidomėjusios lytiniais dalykais. Įdomu pažymėti, kad tas susidomėjimas paskui praeina, tampa brandesnis, bet jį pastebėjusios mergaičių motinos išsigąsta.

Mano stebėtas moterų būrelis ramino vieną jauną mamą, kuri sakė bandžiusi savo paaugusią dukrą, susidomėjusią „nepadoriomis“ temomis internete, vesti pas psichologą ir svarstanti, gal drausti naudotis mergaitei kompiuteriu, gal užblokuoti kokius nors tinklalapius. Draugės ėmė ją tikinti, kad viskas praeis – tik leisk jai su tavimi pasišnekėti. Net tai, kad ji susirašinėja su kažkokiais vyresniais vyrais, nekelia didelio pavojaus.

Tai yra tam tikras iššūkis, avantiūra – tame amžiuje mergaitei pasidaro labai įdomu su seksu susiję dalykai, ir labai svarbu, kad mama būtų visada prieinama, neteistų, visko nedraustų, nes tai baigsis tik dukters priešišku ir slėpimu to, ką daro. Jau geriau turėti atvirą priėjimą prie visko, ką daro duktė, ir kalbėti ne pamokomu, ne draudžiančiu, ne liepiančiu, ne auklėjančiu tonu, o tiesiog dalytis savo patirtimi, juolab kad jos tikrai yra. Juk motina jau visa tai perėjusi, tiesiog reikia leisti sau tai prisiminti.

Kaip minėjau, paauglystė dabar prasideda kur kas anksčiau – maždaug 10–11 metų (dar neseniai jos pradžia būdavo vėlesnė, sulaukus 12–13 ar net 14 metų), o baigiasi daug vėliau – 25–27-erių. Paauglystė, kai dar nėra susiformavusios pagrindinės esminės moralinės vertybės, kurios nukreipia žmogų šiame gyvenime vienu ar kitu keliu, yra ieškojimo tarpsnis. Jis pastaruoju metu yra pailgėjęs dėl įvairiausių priežasčių, kurių mes nesugebėsime nei pakeisti, nei ką nors ypatingo išrasti, todėl reikia prie šito taikytis.

Tai reiškia, kad ankstyvojoje paauglystėje jaunos merginos, tampančios moterimis, turėtų būti paruoštos seksualinio gyvenimo pasekmių prevencijai. Nes kuo jaunesnė mergina, tuo didesnę žalą jos organizmui daro abortas – apie psichologines pasekmes kalbėsime vėliau, čia kalbu tik apie biologiją. Reikia įsidėmėti, kad mokėjimas apsisaugoti nuo nėštumo neateina nei oro, nei iš dangaus.

Šių žinių galima gauti tik iš tų, kurie jų turi. Ir atsakomybės už jų suteikimą turėtų imtis artimiausias, labiausiai besirūpinantis jauna mergina žmogus. Dažniausiai tai yra jos mama.

Čia vėl prasideda dukters ir motinos santykių problemos: motina nori išlaikyti savo dukterį kiek galima ilgiau nekalta, neturinčią „blogos“ patirties, ir dėl to kartais įsivaizduoja, kad jeigu apie tokią patirtį nekalbės, tai to ir nebus. Bet yra kaip tik priešingai. Jeigu motina su dukra nekalbės tam tikromis temomis, ji nežinos, ką dukra išgyvena, bet tai nereiškia, kad to nebus. Duktė tiesiog pasidarys išvadą, kad su motina apie tam tikrus dalykus kalbėti neverta, ta tema taps tabu, liks už pokalbių su motina rato. Manau, labai svarbu motinai rasti drąsos pradėti kalbėti su dukterimi apie seksualinį gyvenimą.

Šioje situacijoje gali iškilti dar viena didelė bėda. Jeigu moteris išsiskyrusi, pamesta, palikta, jos požiūris į vyrus, jausmai jų atžvilgiu dažnai yra neigiami arba bent jau ambivalentiški – ji turi sukaupusi daug ir teigiamų, ir neigiamų jausmų vyrams, todėl jai sunku sau pripažinti, kad dukra susirado žmogų, su kuriuo jai gera, su kuriuo ji jaučiasi laiminga ir su kuriuo nori daryti viską, ką duoda meilės jausmas. Motinai gali kilti daug nesąmoningų jausmų: pavydo, noro kaip nors savo dukrą perspėti, net sustabdyti. Kartais dėl šių dalykų tiesiogine prasme kyla skandalų, pykčių, kurie baigiasi vos ne išsiskyrimu su tėvais, prasideda pabėgimai iš namų – atsitinka daugybė įvairiausių dalykų, kai prasideda paauglystės sukeltos hormonų audros ir nauji seksualiniai potyriai. Ir čia motinos išmintis turėtų paskatinti surasti savyje jėgų ir ramybės kalbėti apie viską, kas svarbu dukrai, ir kalbėti taip, kad padėtų jai pereiti per šį savo gyvenimo tarpsnį su mažiausiomis neigiamomis pasekmėmis.

Mūsų kultūroje dar yra labai daug su lytiniu gyvenimu susijusių gąsdinimų, noro lytinį gyvenimą atitolinti, supakuoti jį į kokius nors reikalavimus, suvaržymus. Manau, kad tai tik didina psichologinių traumų kiekį, nes kita mūsų kultūros dalis – leidžiančioji ir populiarinančioji – yra gana plačiai prieinama, lengvai perskaitoma arba pamatoma. Lytinį gyvenimą skatinanti stimuliacija lengvai gaunama ir tai keičia elgesį. Tarp to, ką norisi daryti paskaičius kokių nors straipsnių ar pažiūrėjus filmų ir pajutus, kad turi teisę tai daryti, ir aplinkos, brangiausių žmonių daromo spaudimo ir tvirtinimo, kad to daryti negalima, atsiranda didžiulis vidinis konfliktas. Kad ir kaip jis būtų išspręstas,

**Mokėjimas apsisaugoti nuo
nėštumo neateina nei iš oro, nei
iš dangaus.**

**Jeigu motina su dukra nekalbės
tam tikromis temomis, ji nežinos,
ką dukra išgyvena, bet tai
nereiškia, kad to nebus.**

trauma jau yra patirta.

Kalbant apie šių problemų kilmę, reikia prisiminti, kaip viešumoje afišuojamas intymus žmogaus gyvenimas – užtenka pasižiūrėti į mūsų lietuviškus žiniasklaidos portalus: jų repertuare reguliariai atsiranda įvairių pseudoedukacinių straipsnių apie sekso naudą, jo teikiamą džiaugsmą, teigiamą įtaką sveikatai. Dažnai jie duoda peno ir argumentų ne suaugusiems, subrendusiems žmonėms, o paaugliams. Berniukas mergaitei visada gali pasakyti: „Ir kaip tu šito nenori – va, žiūrėk, internete rašo, kad tai labai sveika...“

Rašant tuos „šviečiamuosius“ straipsnius užmirštama, kad seksas nėra tik biologinis aktas, nėra tik malonumo gavimo procesas. Vertybiniame mūsų suvokime, kas mus laiko kartu su antrąja puse, yra visas kompleksas, jame lytinis gyvenimas yra tik vienas iš komponentų.

Jau prieš gerus trisdešimt metų Pasaulio sveikatos organizacijos ekspertai yra parengę pasiūlymus, kaip padėti paaugliams, kurie pradeda ankstyvą lytinį gyvenimą. *Pirmiausia jiems turi būti lengvai prieinamos priemonės apsisaugoti nuo nėštumo*, nes pastoti tokiam amžiuje, kai dabartiniai paaugliai pradeda lytinį gyvenimą, tai yra 13–15 metų, labai pavojinga ir pačiai būsimai motinai, ir jos vaikui. Todėl reikėtų stengtis to išvengti – paauglius reikia apsaugoti. Vadinasi, jiems apsaugos nuo nėštumo priemonės turėtų būti prieinamos tokiais būdais, kad jie nejaustų baimės jų įsigyti, kad jie nejaustų priekaištų iš to, kuris jas parduoda ar duoda. Tai gana specifinė grupė jaunų žmonių, kuriems apsaugos priemonės būtinos, bet labai sunkiai prieinamos psichologiškai. Ne biologiškai ar kaip nors mechaniškai arba finansiškai, o būtent psichologiškai.

Apsaugos nuo nėštumo priemonės paaugliams turėtų būti prieinamos tokiais būdais, kad jie nejaustų baimės jų įsigyti.

Antra, paaugliai turėtų turėti *konsultavimo galimybę*, kad galėtų pasikonsultuoti apie lytinį gyvenimą su geranorišku, suprantančiu ir linkusiu jiems padėti žmogumi. Čia yra dar viena nemaža problema. Tos konsultavimo įstaigos, kabinetai turėtų būti paaugliams *lengvai prieinami net geografinė prasme*, pagal jų maršrutą nuo namų iki mokyklos, o kartu turi būti visiškai atskirai nuo kitų sveikatos įstaigų. Pagalba turi būti anoniminė, pagalbos centras turi būti pakankamai arti paauglės mokyklos ar darbo, bet ne mokykloje ir ne darbe. Tai didelis reikalavimas, labai nelengva to pasiekti. Lietuvoje, deja, į tas konsultavimo kabinetų steigimo rekomendacijas niekaip nėra

atsižvelgta.

Galų gale labai svarbu, kad paaugliai gautų galimybę konsultuotis ne tik apie lytinį gyvenimą, bet ir apskritai apie santykius, kad galėtų ateiti su savo pora aptarti tokių problemų. Taip iš tikrųjų jie mokytųsi, jog ir apie šitą santykių dalį – lytinius santykius – reikia galvoti ir su tuo reikia dirbti. Ne tik padaryti ir užmiršti, o įvertinti ir mokėti vertinti toliau. Tai yra vertingas gyvenimo komponentas. Šito mūsų paauglių auklėjime visai nėra.

Labai svarbu, kad paaugliai gautų galimybę konsultuotis ne tik apie lytinį gyvenimą, bet ir apskritai apie santykius.

Kas galėtų tai atstoti? Manau, kad lieka tik šeima, nors paaugliai šiame amžiuje labai linkę protestuoti, nuvertinti ir atmesti tėvų vertybes. Bet jeigu tėvai sugebėtų priimti paauglius tokius, kokie jie yra, ir suprastų, kad jų galimybės pakeisti paauglio elgesį jau baigėsi, kad dabar reikia su juo gyventi, tada tėvai galėtų labai daug savo paaugusiems vaikams padėti. Jiems labai praverstų vyresnio, suaugusio žmogaus patirtis, ypač jei jis dar nepatingėtų šiek tiek pasiskaityti reikiama tema, suvokti, kad tam tikrų procesų paauglio gyvenime tiesiog neįmanoma pakeisti, vadinasi, reikia padėti paaugliui tuos procesus išgyventi su kuo mažesnėmis neigiamomis pasekmėmis. Tuomet iš tikrųjų artimiausi žmonės galėtų labai padėti.

Dažnai mamoms, tėčiams įveikti tokią užduotį būna labai sunku, bet yra dar ir dėdės, tetos, pusbroliai, pusseserės, kas nors vyresnis, kuris turėtų daugiau patirties ir platesnį akiratį negu paauglys. Pagaliau yra draugų tėvai ir mamos, kurie neretai su savo vaikų draugais suranda daug geresnį kontaktą nei su savais paaugliais. Visada turėtų būti koks nors suaugęs žmogus, pas kurį paauglys galėtų ateiti tokioje situacijoje, kai jau atrodo, kad nebėra išeities.

Manau, svarbiausias suaugusiojo uždavinys – paauglių lytinį gyvenimą priimti tokį, koks jis yra, nepulti moralizuoti, bausti, gąsdinti, o tiesiog aiškintis, kas iš to išėjo, ką jie gavo, ką prarado ir kuo suaugęs žmogus gali jiems padėti.

Svarbiausias suaugusiojo uždavinys – paauglių lytinį gyvenimą priimti tokį, koks jis yra, nepulti moralizuoti, bausti, gąsdinti.

Pagalba n?š?iai paauglei

Abortai ankstyvoje paauglystėje yra labai pavojingi, gimdymas irgi labai pavojingas – socialiai jis labai sutrikdo paauglių mergaičių gyvenimą ir galimybę toliau augti ir bręsti. Reikia bandyti apsaugoti paauglius ir nuo kitų pasekmių, pavyzdžiui, *jie*

gali pasijusti itin vieniši ir tai gali baigtis tragiškai.

Paauglystės amžiaus vaikinai iš tikrųjų kol kas šitame gyvenime ieško tik pasitenkinimo, malonumo, džiaugsmo, o ne atsakomybės ir pareigų, susijusių su tėvyste. Natūralu, kad išgirdę žinią apie nėštumą jie dažniausiai išsigąsta ir pabėga. Ir tada neišvengiamai visa našta užgriūva vienos merginos pečius. Kad ta našta kiek įmanoma mažiau slėgtų – jau mūsų, vyresniųjų, reikalas. *Patys paaugliai tokių problemų neišspręs.*

Ir dar: tokiais atvejais neverta moralizuoti, kaltinti, jokių būdu negalima merginos izoliuoti ar bausti. *Tai labai normalus gyvenimo potyris, patirties, kartais liūdnos, kaupimo momentas.* Užtenka prisiminti tragišką Veronikos istoriją. Deja, turiu pasakyti – kad ir kaip keista, tokios istorijos nėra tik praeitis. Jau dvidešimt pirmas amžius, ir vis tiek dar yra daugybė situacijų, kai mūsų merginos jaučiasi visų pasmerktos veronikos. Manau, kad joms reikėtų iš tiesų padėti išverti šitą sunkią situaciją, jokių būdu nedaryti iš jos tragedijos.

Nėščiai paauglei reikia padėti be moralizavimo, neturi būti jokio aiškinimo, kaip blogai ji padarė. Tiesiog jai reikia padėti, ir štai šių dalykų mūsų kultūroje iš viso nėra. O tai reiškia, kad į tokią padėtį patekusi paauglė turi ieškoti pagalbos nežinia kur, nes labai dažnai į tėvus kreiptis baisu, nors galiausiai turime pripažinti ir tą tiesą, kad tėvai būna paskutinis pagalbos šaltinis, kai visi kiti nuvilia ir nebepadeda. Bet prašyti tėvų pagalbos labai sudėtinga dėl to, kad susidariusi padėtis prieštariauja tėvų deklaruotoms vertybėms, mergaitė jaučiasi jas pažeidusi, nesiėlgusi taip gerai, kaip tėvai iš jos tikėjosi. Pripažinti tėvams apie tai, kas įvyko, labai sunku, nors šiaip jau savo paaugliams – ir mergaitėms, ir berniukams – turėtume pasakyti, kad *pagrindinis žmogus, kuris turi atleisti, yra mama* ir kad galiausiai ji pasistengs padėti.

Labai svarbu mamai mokėti suvokti, kad čia jau nebėra erdvės auklėjimui, yra tik erdvė pagalbai. Jeigu paauglys atėjo su bėda, nereikia jam prikaišioti: „Ar aš nesakiau...“ Nes frazė „Ar aš nesakiau...“ turbūt yra pati šlykščiausia mūsų žodyne. Na ir kas, kad sakei? Mes, suaugę ir vyresni žmonės, turime suvokti, kad iš mūsų klaidų jaunesnės kartos nesimoko, jos gali mokytis tik iš savo klaidų. Kad ir kiek stengtumės, patirtis yra kaupiama, o ne perduodama.

Frazė „Ar aš nesakiau...“ turbūt yra pati šlykščiausia mūsų žodyne.

Mokymasis atidėti malonum?

Maždaug prieš keturiasdešimt metų, savo karjeros pradžioje, esu skaitęs apie Lenkijoje atliktą tyrimą, pagal kurį buvo padaryta išvada, kad merginų, iki vestuvių turėjusių daugiau lytinių partnerių, santuoka yra laimingesnė. Visiškai neseniai amerikiečiai pakartojo tą patį tyrimą, sukaupė milžinišką kiekį duomenų ir publikavo išvadas: paaiškėjo, kad merginos, neturėjusios jokių lytinių santykių, santuokoje gyvena ilgiau ir laimingiau. Ir jų santuoka ilgesnė ne mėnesiais, o dešimtmečiais. Manau, kad vis dėlto turės sugrįžti kokio nors naujojo puritonizmo kultūra, nes jeigu lengvai daliji save, – o kūnas yra „aš“, – tuomet kūnas nebėra vertybė. Jis tampa instrumentu, ir paauglėms, jaunoms merginoms dažnai atrodo, kad jeigu ji savęs neduos, tai išrinktasis ją paliks, mes, o ji liks vieniša – kaip jauname amžiuje dažnai sakoma, „visam gyvenimui“.

Suvokimas, kad tik patenkinusi kito žmogaus norą bus jam reikalinga, pastūmėja merginą iš pradžių vieno norus tenkinti, paskui kito, paskui trečio, o kokie jos pačios norai – nustoja žinoti. Save saugoti, suvokti savo vertę, besąlygiškai įsisąmoninti, kad kitas neturi teisės daryti tau įtakos, yra nelengvas procesas. Bet tai būtina, todėl būtų labai verta apie tai kalbėti ir su šio amžiaus vaikinais, ir su merginomis, nes tai yra jų ateities ir net gyvenimo laimės garantija. Ir paauglystėje reikia kiek įmanoma stengtis, galvojant apie savo ateitį.

Mergina gali baimintis, kad jei nepatenkins vaikinų norų, jis ją paliks. Taip, labai gali būti, kad paliks! O gal ir gerai? Jeigu kas nors tave paliko, dar nežinia, kam geriau – ar tau, ar tai, pas kurią jis nueis. Suvokimas, kad ne viskas darytina čia ir dabar, sugebėjimas atidėti yra išugdoma savybė, ir ji yra jau suaugusiųjų psichologijos dalis. Nuo Freudo laikų žinoma, kad mokėjimas palaukti yra svarbiausias suaugusiojo asmenybės bruožas: jis ko nors nori, bet žino, kad reikės palaukti. Suvokia, kad to, ko užsinorėjo, niekaip negaus lygiai taip, kaip užsinorėjo, tada, kai užsinorėjo, iš to, iš ko užsinorėjo... Reikės palaukti. Mokėjimas atidėti malonumą yra labai svarbus suaugusiojo asmenybės bruožas, ir jį reikia kiek galima anksčiau sąmoningai ugdyti.

Būtų galima tikėtis, kad vyresni žmonės subtiliai paskatintų paauglius mokytis laukti – siekti vieno svarbiausių lytinio gyvenimo uždavinių, tačiau skirtingose kultūrose tai

**Manau, kad vis dėlto turės
sugrįžti kokio nors naujojo
puritonizmo kultūra, nes jeigu
lengvai daliji save, – o kūnas yra
„aš“, – tuomet kūnas nebėra
vertybė.**

**Mokėjimas palaukti yra
svarbiausias suaugusiojo
asmenybės bruožas.**

turi labai nevienodą šansą būti įgyvendinta.

Kiek teko skaityti ar žiūrėti filmuotos dokumentikos apie lytinį gyvenimą, sakykime, Pietų Europoje ar Centrinėje Pietų Amerikoje, apie jokių laukimą nėra kalbos. Ten mergaitės aiškiai kalba, kad draugas tiesiog pasakė, jog jam tai malonu, o jeigu draugė nenori, jis suras kitą, su kuria galės patirti tą malonumą. Jeigu draugui malonu, o mergaitei jis svarbus, tai jai irgi malonu. Ir viskas, tuo užsibaigia bet kokie svarstymai.

Jaunesnių paauglių moralinės nuostatos yra labai paslankios: jie būna išėję iš tėvų vertybinės sistemos, nes jiems reikia tapti savarankiškiems, o to jie mokosi savose paauglių grupėse. Mokosi ir santykių technikos, ir vertybių, ir tos vertybės jiems tampa svarbesnės už tėvų vertybes. Manau, kad ir mūsų visuomenėje tai gana sudėtinga – tikrai nelengva padėti paaugliui susirasti, ant ko jis statys savo vėlesnį gyvenimą.